

„Als een gewaterde hof“.

En hun ziel zal zijn als een gewaterde hof, en zij zullen voortaan niet meer treurig zijn. Jeremia, 31: 12b.

In ons land hebben we veelal water te veel, en zon te weinig. Om ons een schoon natuurfereel voor te stellen, spreken wij daarom niet van een „gewaterde hof“, maar veel meer van een natuurfereel in zonneglanzen.

Maar zoo is het in het Oosten niet. Daar heeft men de zon schier altijd, en van de zonneglanzen, die verzengt en verschoont, meest genoeg en te over. En wat daar op den uitgedroogden en verdorven hof weer glans kan brengen, dat is niet de zonnegloed, maar het water. Van daar dat ook de Schrift, om een ideale voorstelling te geven, meer dan eens gewaagt van een „gewaterde hof“, d.i. een tuin of hof rijklijk met water overgoten en overdropen, en dank zij dit water glansend in frischheid en kracht.

In het Oosten heet 't telkens: hoe kom ik aan water? bij ons klaagt de watermolenaar: hoe kom ik van mijn water af? En omgekeerd zegt men in het Oosten: hoe verberg ik mij voor de hitte? en zoekt men bij ons maanden lang de in de natuur niet meer te vinden warmte bij den huiselijken haard.

Bij het lezen der Schrift moet ge daarom steeds u verplaatsen in de gesteldheid van het leven zooals het niet bij u, maar daar verre is. En om de beeldspraak van „den gewaterden hof“ te verstaan, moet ge eerst bij Joel de roerende teekening van de bange droogte op den akker berispen. Heel de natuur amschting versmachtend. De eerste rulle en weke bodem hard en stijf geworden. De bloem aan de takken verwelkt, het blad verdord. En al het vee hijgend, en naar God schreiend om lessching van den dorst die het verteert. Zoo is het bij de groote droogte in het Oosten op den akker, en niet anders is het in het Oosten in den hof bij en om de woning. Alles verlicht, verwelkt, verdord. Alle tint en kleur in grijsgrauw verzwemd. Overstoven elke plant en overstoven elk graspek. En nog altoos op dien dorren hof de zon haar glans in stralen uitschietend, als om 't laatste glimpje van leven dat nog glinsterde, te smoren in haar gloed.

En daarin toont nu de Profeet het beeld van de verdorde ziel.

Voor het geestelijke hebben we geen woorden. Slechts in afgetrokken begrippen kunnen we de geestelijke werkingen uitdrukken en dat afgetrokken spreekt u niet toe en roert u innerlijk leven niet. Vandaar in de Schrift telkens weer die beeldspraak. Dat te hulp roepen van de natuur. Van de elementen die in haar woorden, van het plantrijk waarin ze haar schoonheid ontplooit, en van het leven der dieren, onlaag op de aarde en omhoog in de lucht.

Maar meest toch wijst de Schrift u op het plantrijk, op de liden des velds, op het zaad en 't onkruid in den akker, op den wijnotek en de ranken, op het moesterdaad en zijn wonderen groei of op het zuurdeem en zijn wonderen werking; en, stiller nog, op het gras van het veld. En dit wel, niet omdat onze God dat plantrijk zoo vond, en er nu sekere gelijkheid met ons geestelijk leven in ontdekte. Veeleer omgekeerd spreekt dat geestelijke in de schepping van metaal. Het is een God die in de liden des velds en in u uw ziel schiep. Vandaar dat we hooren, hoe Jezus gelijkenissen voortbracht, „die verborgen waren van vóór de grondlegging der wereld“.

Ook die gelijkenis van den gewaterden hof is daarom niet toevallig.

Zoo als de hof verdorren kan, zoo kan ook de ziel verdorren. En gelijk de verdorde en verdroogde hof niet opleeft, dan zoo het water weer toevloet, zoo ook herwint de verwelkte ziel haar levenskracht alleen daardoor, dat haar weer de wateren toevloeden uit de Fontein des Levens in God.

Een hof is voor ons innerlijk zielsleven een schoon gekozen beeld.

Wel wordt ons innerlijk leven ook met den akker vergeleken, een akker waarvan de Heere dan de landman is, en waarin de zaaijer het zaad uitstrooit, onderwijl satan er doornen en distelen in doet opschieten.

Maar het beeld van den hof heeft iets meer intiem. Een hof is wat bij een huis hoort, meest met muren omsloten en alleen door de woning toegang tot een openbaren weg beëindigd. Een hof is particulier, iets wat aan het gezin toebehoort, en waarin dat gezin zich afzonderd, om de intimiteit van het afgesloten en eenzame te genieten. In zijn hof wordt men door het publieke leven niet gestoord. Zijn hof richt een ieder naar eigen zin en smaak in. Men plant en steekt er de boomden die men het meest mint. Men kweekt er zijn lievelingsbloemen. Men spreidt er de takken van zijn geliefde vruchten langs de muren uit. In zijn hof voelt men zich thuis en besit men de plaats zijner verlustiging. Schier in elk opzicht het beeld van wat we in ons verborgen zielsleven beëindigen. Wij mogen dit bij onze binnenkamer vergelijken, omdat bij ons het tuingevoel van zoo korten duur is, maar in het Oosten was de hof het vanzelf zich aanbiedend beeld, om ons innerlijk zielsleven in teekening te brengen. Maar dan zoo, dat die hof van onze ziel niet voor ons, maar Godes is. Ons hart zijn tempel, en ons innerlijk zielsleven de hof zijner verlustiging. Wat er groeit en bloeit in onzen hof, moet er groeien en bloeien tot zijn eer. Hij schied dien hof. Hij heeft dien hof toebedeeld. Hij stort er het bloemaad in uit. En Hem, uw God, moet die hof van u innerlijk zielsleven tegengenen. Niet God is er om u, om u innerlijk van uw hof te doen genieten, maar zijt er om uw God, opdat de Heilige Geest zich in u innerlijk leven verlustigen zou. Maar in die verlustiging van den Heiligen Geest geniet het kind van God dan toch zelf meê. Als die hof bloeit en geurt in frischheid, dan rijst het blygevreude in de diepte van zijn hart. En omgekeerd, als die hof verdort, en al wat in dien hof geplant werd, verwelkt in dorheid, dan verwelkt ook zijn eigen gemoedsbestaan, en trekt als een adem des doods over zijn inwendig wezen.

Ook in zooverre toch gaat de gelijkenis met den hof door, dat ook in ons zielsleven dezelfde factoren voor ons treden: De bodem; wat er in dien bodem geplant wordt; en wat aan zon en regen van boven aan dit geplante moet toekomen, zal het gewas frisch staan en gedijen. Die bodem van den hof, dat is u zielsleven. Wat in dien bodem geplant, gestekt en geplant wordt, zijn de zielskrachten die in u ontkiemen moeten. En wat aan die zielskrachten den wasdom toebrengt is de dauw des hemels, is de konstering van de Zonne der gerechtigheid.

Maar door dit rijke beeld trekt het valsche beeld heen. In dien bodem kan kwade grond schuilen. Satan kan onkruid uitstrooien. En uit den dampkring der wereld kan vernielend insect neerstrijken, of een brandende Sirocco alles verzengen.

Dat is onze levensstrijd; de worsteling tuschen dien bodem gelijk God dien schiep, en wat wij er in verdueren. Tuschen wat God erin uitstort en satan er in doet opkomen. En zoo ook tuschen wat God uit zijn hemel ons toezendt, en wat de dampkring der wereld als giftige damp door onzen hof doet heentrekken. Er is dan ook bij ons gedurig de verwelkte hof daarbinnen, dat 't alles verdort, verstijft en enen gekrompen ligt, totdat het onzen God behaagt zich weer over ons te ontfemen, als hij zijn wind uitzendt om de hitte af te koelen, en zijn dauw neerdruppelt om de neerhangende twijgen te doen opleven. En als dan de bodem weer door dit heerlijke vocht van boven verzadigd is, dan rijst er daarbinnen weer rijk en nieuw leven, en juicht en jubelt onze ziel in ons, omdat ze zich weer voelt als een „gewaterde hof“.

Onze ellende hierbij is maar, dat we zoo telkens met den verdorven hof van ons zielsleven vrede kunnen hebben, en dat de dorst om weer innerlijk bevochtigd en doorwaterd te worden, soms weken lang niet in ons spreekt. We voelen dan wel, dat het in onzen hof niet tiert en glanst, maar we wennen daaraan. Zoo is nu eenmaal ons zondig bestaan, en we leggen ons daarbij neder. Reeds dan tevreden, zoo nog maar hier en daar een enkele plant zich opbuigt, en nog een enkele geestelijke vrucht te plukken valt.

En dit nu juist is het, wat we niet mogen doen.

Ons innerlijk zielsbestaan is niet onze hof, maar een hof dien God zelf zich tot zijn heilige verlustiging heeft aangeleigd. En daarom is de verdorring van dien hof, is de verwaarloozing van wat God ons heeft toevertrouwd, een tekortschietsing in de liefde die onze God van ons vraagt, een onthouding aan onzen God van wat Hem uit onzen hof moet toekomen. En daarom moogt ge met die innerlijke verdorring geen vrede hebben. Gij moogt er niet in berusten. Gij moogt er u niet bij neerleggen. Steeds opnieuw moet die hof in u overgoten en overdropen worden. En het is uw God dien ge hebt aan te roepen, opdat de wateren des levens uit de Fontein die in Hem is, u telkens weder toevloeden.

En die dauw des hemels daalt zoo mildelijk neer, die wateren uit de Fontein des levens ruischen u, o, zoo zaliglijk toe, zoo gij maar elk staketeel wegneemt, alle hindernis opruimt, al wat de toevloeding tegen kon houden, wegbreekt, en heel uw hof voor uw God uitbreidt als den geestelijken bodem in u, die wacht op den regen van uw God.

Elken morgen moet uw innerlijk zielsbestaan weer een gewaterde hof worden, die voor u uw God kan bloeien en geuren. Zelfs in den slaap kan uw God zijn dauw op u doen nederdruppelen, en het is uw gebed dat in die dauw de regen op u nederdrukt, om niet dor voor uw God te zijn, maar om van den hof in u uw eigen binnenste aan uw God de volle verlustiging te geven, die Hem van elk uitverkorene toekomt.

Amsterdam, 19 Juni 1908.

De Hervorming erkent, dat de debatten over de jongste vergadering der moderne theologen gehouden, op een kentering wijken bij het jong opkomend geslacht. „Er is, zegt ze, nog al een ander beweerd, dat wij niet gewoon waren in onze kringen te vernemen“. Dat er een kloof bestaat tuschen de oud-modernen en de jong-modernen, kan ze niet verbloemen. Het feit was ook al te duidelijk, en er was waarlijk geen bijzondere „scherpsinnigheid“ voor noodig, om het te ontdekken.

Maar al geeft ze voetstoots toe, dat we recht hadden ons op het referaat van Dr. de Graaf te beroepen, minder juist acht ze, dat we het woord van Dr. Ris Lambers met instemming aanhaalden, dat „de historische kritiek te veel gestaan heeft onder 't vooroordeel, dat wonderen onmogelijk zijn“. Ze verwijst ons, naar wat Dr. Reitsma, mee een der jongere garde, over de hemelvaart van den Heere Jezus schreef, die hij op spiritistische wijze trachtte te verklaren als een materialiseering van een afgestorven geest, en doet ons dan deze vraag:

Vindt de Hervorming zulk armaal geknutsel aan wat de „gemeente“ als haar geloof in Christus' Hemelvaart belijdt, inderdaad een bewijs van voortgang? Of geeft zij misschien de voorkeur aan het „ongeloof“ der oud-modernen, die verklaren van een lichamelijke Hemelvaart van Christus niet te willen weten, zoals bijv. het evangelie van Johannes er niet van weten wil, maar het verhaal, zoals het daar staat, waardeerden als de min of meer fantastische doch dichtelijke, sinnebeeldige vertolking van het geloof in de zegespraak en de heerschappij van den Christus?

Op deze vraag geven we gaarne een rond antwoord. Modern ongeloof en spiritistisch bijgeloof zijn voor ons beide even verwerpelijk. Voorkeur aan een van deze beide kunnen we moeilijk geven. En we vinden het „armzalig geknutsel“ van een spiritistisch dominé, die de gemeente op Hemelvaart met zulk een spiritistische verklaring bevocht, al even jammerlijk als de „wetenschappelijke preek“ van een modernen dominé, die de Hemelvaart zelf voor een product der fantasie verklaart, om dan toch de gemeente te vergasten op een symbolische verklaring van Hemelvaart als de zegespraak van Christus.

Dat het spiritisme onder de jongere modernen al meer ingang schijnt te vinden, beschouwen we dan ook allerminst als een vooruitgang, al mag de vraag gesteld, of het modernisme zelf, door zijn koud en doodsch rationalisme, dat al het supra-naturele loochent, zelf niet tot dezen terugkeer naar het heidensche bijgeloof aanleiding heeft gegeven. De Hervorming moogt dit echter met haar jongere geestverwanten uitvechten.

En wat nu ten slotte ons beroep op Dr. Ris Lambers aangaat, zoo insinueert de Hervorming wel, dat ook deze predikant

spiritist is en daarom deze uitspraak deed, maar bewijs daarvoor leverde ze niet. Uit zijn woorden valt dit althans niet af te leiden. Want de verklaring, die Dr. Reitsma van Hemelvaart gaf, diende juist, om het wonder te ontkennen. De materialiseering van een afgestorven geest is volgens een spiritist geen wonder, maar een natuurlijk te verklaren verschijnsel. En Dr. Ris Lambers klaagde de kritiek juist aan, omdat ze het wonder voor onmogelijk verklaarde.

Intusschen doet dit alles tot de zaak zelf weinig af of toe. De vraag is niet, op welke gronden Dr. Ris Lambers wonderen voor mogelijk houdt. Maar wel, of Dr. Ris Lambers, die zelf in het modernisme is groot gebracht, niet terecht de opmerking maakt, dat de historische kritiek te veel onder het vooroordeel stond, dat wonderen onmogelijk waren.

Onzerzijds was dat bezwaar steeds tegen de kritiek ingebracht. Ge zegt op louter historische-critische gronden de echtheid der wonderverhalen te moeten betwijfelen. Maar feitelijk laat uw kritiek zich leiden door uw overtuiging, dat een wonder onmogelijk is. Ge heet „verassungslos“ te werk te gaan, en ge gaat van een dogmatische onderstelling uit, die historisch nooit te bewijzen is, maar aan uw filosofie is ontleend.

De juistheid van die aanklacht werd door de uitspraak van Dr. Ris Lambers bevestigd. Daarom beriepen we ons op zijn woord. En dat woord had te meer beteekenis voor ons, omdat Dr. Ris Lambers als moderne theolog op een moderne theologen-vergadering sprak.

De financiële nood onzer predikanten.

III.

Met opzet verwezen we naar de Vrije Kerken in het buitenland om de gedachte af te snijden, alsof de oplossing van dit vraagstuk zonder hulp van den Staat onmogelijk ware.

In deze Vrije Kerken heeft men voor dezelfde moeilijkheden gestaan als bij ons. Ook daar moest een bevolking, die aan 't geven voor de Kerk ontweend was, plotseling voor een aanzienlijk kerkelijk budget zorgen. En indien het, dank zij de overvaardigheid der gemeente, toch gelukt is dit bezwaar te overwinnen en aan de Dienaren des Woord een behoorlijk tractement te verschaffen, waarom zou dit dan in ons land niet kunnen?

Het gevaar voor onze Kerken schuilt juist in den geest van moedeloosheid, die ons bij de pakken doet neerzitten met het rampzalig gevoel, dat er toch niets aan te doen is. Er wordt reeds zooveel gevraagd voor Kerk en School, Zending en Barmhartigheid. Telkens komen er nieuwe noden en behoeften bij, en de beurs onzer Christenbelijders is reeds bijna uitgeput. Hoe zou men er dan in ernst aan kunnen denken, de tractementen onzer Dienaren des Woords ook maar eenigszins belangrijk te verhoogen? Men erkent wel van harte, dat de meeste predikanten van hun sober tractement nauwelijks met moeite kunnen rondkomen, maar tot een krachtige en energieke poging, om in dien noodstand verandering te brengen, komt het niet. De gemeente kan immers niet meer doen dan ze doet en berusten in het enige, wat overblijft.

Juist om die wanhopige gedachte weg te nemen, willen we ditmaal eens met enkele sprekende cijfers aantoonen, wat de Vrije Kerken in het buitenland doen, opdat onze Kerken daaraan zich spiegelen mogen.

In de eerste plaats vestigen we de aandacht op Zuid-Afrika, omdat we daar te doen hebben met een stamverwante bevolking. In Zuid-Afrika ontvangt de Kerk geen staatsubsidie voor de predikantstractementen, al moeten deze door de gemeentelieden vrijwillig worden bijeengebracht. Nemen we nu de numeriek talrijkste kerk, de Nederlandsche Gereformeerde Kerk, zoo varieeren de tractementen van 250 tot 800 pond per jaar; terwijl het gemiddelde tractement wordt geschat op 400 pond. Dat wil dus zeggen, dat de laagste tractementen / 3000 bedragen en de hoogste bijna / 10 000, terwijl als doorsnede-cijfer / 5000 wordt opgegeven. Nu is het zeker waar, dat de bevolking in Zuid-Afrika, gemiddeld genomen, rijker is dan in ons land. En ook mag niet vergeten worden, dat de geldswaarde in Europa en Afrika niet gelijk is; gewoonlijk schat men, dat een tractement in Zuid-Afrika dubbel zoo hoog moet zijn als in Nederland, om op gelijken voet te leven. Maar daartegenover staat dat de bevolking nog altoos gebogen gaat onder de naweeën van den oorlog, de financiële toestand daardoor verre van rooskleurig is en de boer veel meer dan bij ons van droogte, misgewas, sprinkhanen enz. te lijden heeft. En wat den levensstandaard aangaat, zoo zijn wel kleeren, huissraad, boeken enz. veel duurder dan bij ons, maar de levensmiddelen, waarop het vooral aankomt, zijn daarentegen goedkoper. De prijs van het vleesch is de helft van dien bij ons. Wie eenvoudig leven wil kan in Zuid-Afrika van zijn tractement niet alleen met gemak rondkomen, maar zelfs nog overhouden.

Evenzoo staat het in Noord-Amerika, waar de Staat evenmin eenige subsidie aan de Kerken uitkeert en de predikanten uitsluitend leven moeten, van wat de gemeentelieden opbrengen. Juist die financiële scheiding van Staat en Kerk heeft voor de Kerk de beste vruchten gedragen. Daardoor is een gezond, energiek kerkelijk leven ontstaan, dat de bewondering opwekt van ieder, die Amerika bezoekt. Men mag in Amerika den „Almachtigen dollar“ te veel vereeren, maar men weet ook met schier vorstelijke mildheid voor School en Kerk te geven. Een Christen in Amerika beschouwt het niet als een lastige verplichting, maar als de natuurlijkste zaak van de wereld, dat hij een goed deel van zijn in-

komsten voor de Kerk afzonderd. De gemiddelde bezoldiging van de predikanten op kleine plaatsen bedraagt 700 dollars, d. i. f 1750; voor de stedent stijgt dit echter enorm; predikanten, die tot 10.000 dollars, d. w. z. f 25 000, inkomen hebben, zijn geen zeldzaamheid en enkele predikers in New-York ontvangen zelfs 20 000 dollars, d. i. f 50 000 per jaar. Ook de tractementen in de Hollandse gemeenten in Amerika zijn gemeenlijk hooger dan in het moederland en de predikanten, die van hier naar Amerika verhuisden, deden finantieel geen kwaden ruil. En al hangt dit ongetwijfeld saam met het feit, dat de verdiensten in Amerika algemeen hooger zijn en de gemeentelieden daarom meer geven kunnen, toch is door ieder der Amerika's kerkelijk leven nader kennen leert, het eervol getuigenis gegeven, dat de overvaardigheid deser Kerken groot is.

Toch zijn deze toestanden in Noord-Amerika en Zuid-Afrika ten deele exceptioneel; men heeft hier rekening te houden met de meerdere welvaart der bevolking en met het verschil in geldswaarde. Een zuiveren maatstaf ter vergelijking leveren ze niet op. Vandaar, dat we ook op de Vrije Kerken in Europa te letten hebben, omdat daar de toestanden veel meer in overeenstemming zijn met wat in ons land overeenstemt.

Nu hebben deze Vrije Kerken zich vooral ontwikkeld in Engeland en Schotland. Zelfs is deze ontwikkeling zoo voorspoedig geweest, dat de Vrije Kerken in getalsterkte reeds de Staatskerk overtreffen. In Schotland was dit reeds lang het geval, omdat de Staatskerk daar een betrekkelijk onbetekende rol speelt. Maar ook in Engeland, waar de Episcopale Staatskerk veel dieper wortelen sloeg in het volksleven, gaat het diezelfde weg op. Bepaalde statistieken heeft men voor Engeland niet; men rekent daar niet met het aantal leden, maar met het aantal zitplaatsen in de Kerk. In 1801 stond de verhouding zoo, dat de Staatskerk 4 miljoen zitplaatsen had, alle vrije Kerken saam 881.000. Maar in 1896 was de verhouding reeds zoover gewijzigd, dat de Staatskerk p.m. 677.000 zitplaatsen heeft en de Protestantische Vrije Kerken saam 7 600.000. De Vrije Kerken overtreffen de Staatskerk dus reeds met één miljoen zitplaatsen en deskundigen erkennen dan ook, dat de Staatskerk niet eens meer de helft der bevolking omvat.

Nu staan voor Engeland zelf ons geen officiële cijfers ter beschikking, hoe hoog hier de tractementen bij de Vrije Kerken zijn. Wel weet men, dat deze tractementen gemiddeld die van de Staatskerk overtreffen. En hoe groot de overvaardigheid is, kan wel daaruit blijken, dat de Methodistische Kerk in 1895 alleen voor de Zending 600 000 pond uitgaaf, dat is zeven miljoen twee honderdduizend gulden. Het aantal leden deser Kerk wordt op 1 miljoen geschat, wat dus per hoofd ongeveer f 7 geeft. Rekent men het aantal leden onzer Kerken op 300.000, dan zou dat voor de Zending alleen een budget geven van ruim twee miljoen gulden.

Beter zijn we ingelicht omtrent Schotland, daar de Vrije Kerken hier generale maatregelen van de predikantstractementen genomen hebben. De twee groote Vrije Kerken, de Free Church en de United Presbyterian Church, die olangs zijn saamgevoegd, hadden vroeger elk haar eigen regeling. Daar de predikantstractementen in de Schotsche Hooglanden, waar de bevolking arm is, gering waren, richtte de Free Church een generaal fonds op (sustentationsfonds), waaruit aan alle predikanten een minimum tractement van 2400 gulden werd uitbetaald. De gemeenten konden zelf dit tractement door vrijwillige bijdragen nog verhoogen. De United Presbyterian Church ging van de veel juistere gedachte uit, dat de Kerken zelve voor het onderhoud der Dienaren te zorgen hebben, maar er werd een suppletiefonds (augmentationsfonds) opgericht, waardoor de te lage tractementen werden verhoogd, en ook hier gold als regel, dat het minimum tractement 200 pond, dus f 2400, moest bedragen met vrije pastorie. Zoo bestonden in deze beide Vrije Kerken „keine elenden Gehälter“, geen slechte tractementen meer; in den noodstand was voldoende voorzien. Na de saamvoering van beide Kerkengroepen ging het centrale fonds voor de Vrije Kerk verloren, maar op aanvraag van de Synode werden binnen enkele maanden meer dan voldoende sommen ingeteekend, om in den nood te voorzien. De Synode vroeg 1.200 000 gulden en kreeg direct 1.800.000. Het gezamenlijk budget der vereenigde Kerk bedraagt rond 7 miljoen gulden; het aantal Avondmaal-gangers 500 000; wat per hoofd geeft 14 gulden.

Over de overvaardigheid van de Vrije Kerken in Zwitserland en Frankrijk valt zeker niet in die mate te roemen. De Eglise libre in Frankrijk telt nauwelijks meer mee. En de Vrije Kerk in Zwitserland, hoewel ze hoofdzakelijk uit zeer goedgeleden bestaat en niet bezwaar is met de zorg voor school of armen, keerde tot kort geleden aan hare predikanten een uniform tractement uit van fr. 3000, waarvoor de predikant dan nog zijn eigen huis moet huren. In de grotere steden gaat met huishuur en belasting bijna het geheele tractement weg. En al is dit uniform tractement thans iets verhoogd, toch is het op verre na niet voldoende voor de behoeften van een predikantsgezin.

Veegstafel.

Dr. H. BAVINCK. *Het Christelijk Huisgezin*. Kampen, J. H. Kok, 1908. De Amsterdamse predikant PETRUS WITTEWONGEL gaf in 1901 in het licht zijn: *Oeconomia Christiana ofte Christelijke Huisgezinsleer*. Onwillekeurig dacht ik aan dit werk, toen mij de jongste pennevrucht van mijn ambige-

noot BAVINCK, ter aankondiging in dit blad, werd toegezonden. Ik heb WITTEWONGEL dan ook eens weer voor den dag gehaald.

Ik ben beide werken gaan vergelijken en tot de altsom gekomen, dat er bij overeenkomst in het onderwerp, toch zooveel verschil is in de wijze van behandeling, dat na WITTEWONGEL's werk dit van BAVINCK allerminst overbodig was, en dat door *Het Christelijk Huisgezin* de *Christelijke Huisgezinsleer* evenmin overbodig is geworden.

Wie, als ik, van die twee werken de gelukkige bezitter is, moet ze beide zinnig bewaren.

Zij zullen elander aan.

De verschillen toch zijn niet alleen maar bijkomstige.

Het is niet alleen maar, dat de geleerde bedienaar des Woorts in de bloeiende Gemeente 't Amsterdam, zijn onderwerp in twee lijvige kwartieren, waarvan de eerste 840 en de tweede 1194 bladzijden telt, uiteenzet; terwijl de Amsterdamse hoogleraar de zaak in een 4° boek van nog maar even 200 pagina's afdoet. Het is ook maar niet alleen, dat de Hollandse theolog der 17de eeuw met de, zich in langdradigheid verloopende, breedsprakigheid welke een bijzondere eigaardigheid van zijn tijdgevoelen is, uw geld op zware proef stelt; terwijl zijn vakgenoot uit de 20ste eeuw, naar eisch des tijds, met weinig woorden veel zegt — neen! de zaak zit dieper.

Er is wezenlijk verschil.

Dit wezenlijk verschil zit 'm echter niet in het beginsel.

De *Oeconomia Christiana* en *Het Christelijk Huisgezin* zijn beide goed Gereformeerde werken. WITTEWONGEL liet op het titelblad, onder den titel van zijn werk, afdrucken: *Naar den Regelen van het zuivere Woord Gods te samen-gesteld*. Klikt 't u beetje reclameachtig en ik kan me dan ook begrijpen, dat collega BAVINCK tegen zulk een zelfaanprijzing van zijn papieren kind bezwaar zou hebben, maar anders, laide hij het gedaan, niemand zou beweren, dat hij met zulk een vlag een valsche lading had gedeekt.

Maar het wezenlijk verschil zit 'm hierin.

Toen WITTEWONGEL in 1901 zijn boek schreef, stond de zaak van het huisgezin heel anders dan thans, en BAVINCK in 1908 het zijne samenstelde.

Toen niet, maar nu wel is het instituut van het gezin in gevaar.

En BAVINCK, die zijn tijd kent, heeft dit gezien.

Hij heeft gezien de zeer ernstige gevaren, die het huisgezin bedreigen, o. a. van den kant der nieuwere theorieën over huwelijk en familie-leven.

En hij telt die gevaren niet licht.

Op p. 178 schrijft hij:

„Als de sedelike welstand der maatschappij van de gezondheid van het familieleven afhangt, is de vraag van belang, of de poging, om het huisgezin te behouden en te herstellen, eenige kans van slagen belooft. Daar zijn er niet weinigen, die den strijd voor het huisgezin hopeloos achten en hem van te voren reeds opgeven, omdat zij meenen, dat de evolutie, aan welke de maatschappij heden ten dage onderworpen is, onoverwinnelijk tot ontbinding en verwoesting van het vroeger huiselijke leven leidt.“

En wie nu den tijdgeest, gelijk hij zich in het gesprokene en geschrevene woord vertolkt, kent, weet, dat dit wat BAVINCK hier schrijft, allerminst alarmisten-taal is.

De schrijver van *Het Christelijk Huisgezin* acht echter — zijn boek is hieraan een bewijzend teken — den strijd voor het huisgezin nog niet hopeloos, al is hij ook weer genoegzamer van zijn tijd, om in de toekomst ook daarvoor andere vormen te verwachten. „En inderdaad“, zoo schrijft hij op p. 178, „zijn er vele veranderingen, die er op wijzen, dat de oude, patriarchale familie aan een ernstige crisis lijdt en een belangrijke hervorming ondergaat.“

En ziet, hierin ligt nu juist de beteekenis van dit boek.

BAVINCK's *Christelijk Huisgezin* is een boek voor onzen tijd. WITTEWONGEL schreef zijn boek: *Tot bevordering van de oefening der ware Godsdienstigheid in de byzondere Huisgezinnen*, en om de praktijk van godsaligheid in het gezinsleven is het BAVINCK'se boek, zeker ook wel te doen — hij wijdt daaraan, zij het ook niet zoo uitsluitend als WITTEWONGEL, een heel boekje — maar BAVINCK schreef zijn boek allereerst om aan te toonen, dat er een huisgezin moet zijn en moet blijven.

Van daar dat aan de scheppingsordinantie van het huisgezin, aan zijn verwording door de zonde, en zijn herstelling door de genade, het grootste deel van het werk is besteed.

Het boek toch handelt in 10 hoofdstukken over: oorsprong en versterking van het huisgezin; het huisgezin bij de volken, onder Israël en in het Nieuwe Testament; over de gevaren voor het huisgezin, over het huisgezin in betrekking tot het huwelijk, de opvoeding en de maatschappij; en eindelijk over de toekomst van het huisgezin. Men ziet, het praktische element treedt hier op den achtergrond tegenover het dogmatieke, historische en sociologische.

En dat moet wel, want nog niet zozeer hoe een gezin moet zijn, maar dat er een gezin moet zijn, is in onzen tijd de zaak die in het gedrang kwam. Hoewel populair, is *Het Christelijk Huisgezin* metterdaad een wetenschappelijk boek.

La mijn exemplaar van WITTEWONGEL staat achterin, door Dr. JOAN HUGO VAN DER GHEE eigenhandig geschreven, dat het den 20^{den} November 1784 door hem verord is aan *Aalije Brouwer Heide*, Dochter voor het Publiek kantoor van de Cathedrales in de Gemeente van Ridderkerk des Ridderijds.

Ware ik nog predikant en ware er dan publieke bevestiging van den Catechismus in mijn Gemeente, dan zou ik aan de, op dit stuk, verdienstelijke AALIJER, BAVINCK's *CHRISTELIJK HUISGEZIN* zeker niet vereeren.

Voor kinderen en jonge meisjes toch acht ik dit boek nu niet in de eerste plaats geschikt. Daarentegen zou ik het zeker in handen geven, en wel als antidoot, aan een student bij wien ik symptomen van bewustzijnsvergiftiging waarnam, veroorzaakt door het gebruik van b.v. des heeren WILHELMUS FRANKEN's *Evolutie van het huwelijk*.

En waarlijk, niet alleen als tegengift en behoudmiddel tegen gift, maar ook als sterkend geestelijk voedsel kan dit jongste werk van Dr. BAVINCK dienst doen.

Vinde het zijn weg allereerst naar de studiekamers van predikanten en onderwijzers, naar die van allen, welke geroepen zijn leiding aan het volksleven te geven.

En wat ook ik wel zou wenschen: vinde het zijn weg ook onder de bestrijders en belagers van het huisgezin, het Christelijk huisgezin in onzen tijd.

BAVINCK's boek toch wil zijn en is metterdaad niet slechts: een preek voor de bekeerden. 2. Dr. I. C. S. LOCHER. *Toelichting en Ver-*

wer. Maats meerde gescl in het la Vrije Unive de heer v. AARLANDER Herman Fei in de lijst a Naar aan schrijft geeft Ned. Herv. aangaande Ouder de Waarheid, d heeft geput Dr. LOCH in zijn diss deurende tit heeft a staan en w aarden“ hee Vandaar Ik bepe van dit ge Dr. VAN J weten, thans toestand der terugkeer in dienen. Hij zichselven s En het is schrijft op p beste verded

CHR-1

Met meer velen ditmaal verslag van Nationaal Soc eerst melding der wijziging der wijziging der bijzonder ge Die reorgi aan het met Jaarvergadeti specie inest Zulk eeni beteekenis, 1 hoogre rijkas Christelijk O gedaan word van de scho groote verbet stemmen opg verbonden zij en van veral reeds te con En nu sp inspectie goe zal komen, o dat de gva aan alle in in ons Christ aantrekkelijk rierende betre zijn, niet al onze scholen, zoo ja, in aan het Chr Met genooe inspecteurs i op de uiterlijk Christelijke a noch ook, e van het oed tuschen ho en bestuur, kerk, en zoo daad haar ar en zoewel h aandacht trek Het mag quaeste der wijs, hetwelk na aan het l om ook van meer van na Als bij de dersteld wor voor den insj ingedeeld he eeu inspectu R. Huijzen den Bijbel te land en Noor Dr. H. A. telijke Kweel Zetten, voor en Utrecht; H. Bijleve Kweekschool land en het D. de Rije delijk deel va Zeeland. Door het der inspectu een circulaire enigenling ri werking met arbeid geens erkenteliken uiteraard nie naar hebben aegen, onze vervulling va het uitnemmen tot het gem staan onze s van rijks, er maar hoe wel optreden, de vorderen no tuschen de s van raad di die slechts in telen.

„Het toetsi hetzelfde raac der districti sprekend me voornaamste oefenen.“

Aangaande de verhouding bestuur en v is. Vooral b gehouden wo stuur samen, bestuurt de s dus het sch komen niet ten opzichte orgaan is, w maakt aan l bestuurt met l daar zijn de